

A CONTROVERSIAL POLITICAL DECISION OF METROPOLITAN VENIAMIN COSTACHI : SUPPORTING ETERIA

Mirela Beguni

Lecturer, PhD., "Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: In 1821, the Romanian Principalities were involved in the liberation movement of the Greeks from Turkish domination, the action of some Russian influence agents having an important role in supporting it by the natives. Believing that Eteria would be a chance for taking the Romanians out of the oppressive Ottoman suzerainty, Metropolitan Veniamin Costachi of Moldavia initially supported the revolution, a gesture which, in the light of the turn that it took, was criticized by some contemporaries and brought him, personally, a lot of pain and a two-year exile.

Keywords: Moldavia, Metropolitan Veniamin Costachi, Eteria, Alexandru Ipsilanti, Mihail Suțu

Personalitate proeminentă a istoriei naționale, mitropolitul Veniamin Costachi (1803-1808; 1812-1842) a jucat un rol de prim rang nu doar în viața religioasă a Moldovei, ci și în guvernarea acesteia, la baza cooperării între înaltul cler și conducerea laică stând tradiția bizantină a simfoniei între Biserică și stat.

Crezând în necesitatea înnoirii țării, ierarhul a căutat prin toate mijloacele să valorifice orice prilej pentru propășirea Moldovei, o astfel de șansă considerând că ar putea fi Eteria, revoluția de eliberare a grecilor de sub stăpânirea turcească.

Având relații amicale cu mulți greci erudiți din Principat, mitropolitul Veniamin fusese introdus în misterele unei organizații eteriste încă din 1805, când era înființată de către negustorii eleni din Iași societatea „Adelfaton” (însemnând frăție), al cărei scop era „unirea armată a tuturor creștinilor din Imperiul Otoman, pentru a face să triumfe crucea asupra semilunii”. În acest sens, ierarhul însuși a confirmat o societate secretă în care se adunau bani pentru eliberarea Eladei, sub aparența uneia de ajutor mutual creată pentru ajutorarea străinilor și a săracilor¹. Astfel, prin constituirea unei asociații filoelenice puse sub patronajul bisericii, al cărei caracter politic nu reieșea din statutul său, se realiza pe pământul românesc, cu binecuvântarea mitropolitului Veniamin, o primă manifestare a idealului grec de „aruncare a blestematului jug al scaviei”, în același scop al deșteptării spiritului public național fiind înființată la Atena, în 1812, „Eteria amicilor muselor”, ce-l avea ca președinte pe Capodistria, ministrul plenipotențiar al Rusiei la Congresul de la Viena. Peste doi ani, în 1814, lua ființă la Odessa o altă asociație de același fel, „Societatea Prietenilor” (în grecește „Philike Hetairia”), susținută de intelectuali formați în mediul ideilor avansate ale Europei, care promovau ideea jertfirii pentru eliberarea patriei lor și îl prezentau ca fiind implicat în conducere pe împăratul rus însuși².

¹ Constantin Erbiceanu, *Despre viața și activitatea mitropolitului Veniamin Costache ca mitropolit al Moldovei*, Imprimeria statului, București, 1888, p. 22; Idem, *Istoria Mitropoliei Moldaviei și Sucevei și a Catedralei mitropolitane din Iași*, Tipografia Cărilor Bisericești, București, 1888, pp. 342-344, 363; Pompiliu Eliade, *Influența franceză asupra spiritului public în România*, ediție de Alexandru Duțu, Editura Univers, București, 1982, pp. 171, 212, 308, 317, 318.

² V. A. Urechia, *Istoria românilor*, tom. XIII, Tipografia și fonderia de litere Thoma Basilescu, București, 1901, pp. 8, 96; Constantin Erbiceanu, *Bărbați culți greci și români și profesorii din Academiiile de Iași și București, din epoca așa zisă fanariotă (1650-1821)*, în „Memoriile Secțiunii Istorice”, tom. XXVII, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1905, p. 35.

Totuși, izbucnirea în anul 1821 a mișcării de eliberare grecești a reprezentat pentru mitropolitul Veniamin un moment la care nu se aștepta și de care „fu foarte încurcat”³, cu atât mai mult cu cât știa că planurile inițiale ale șefilor Eteriei erau ca revoluția să înceapă în anul 1825, când aceștia sperau ca Rusia să declare război Turciei, urmând ca armatele să traverseze Principatele, războiul cu turcii să aibă loc pe teritoriul elen sau în sudul Dunării, iar Țările Române să se declare autonome⁴.

O însemnare de la începutul manuscrisului vornicului Alecu Beldiman, în lucrarea consacrată de el „jalnicelor scene prilejuite în Moldova de răzvrătirile grecilor”, informează că, întrucât încă dinainte de intrarea lui Alexandru Ipsilanti în țară începuseră să se înscrie în armata eteristă arnăuții protipendadei și ai Curtișii, boierii și Veniamin s-au adunat la Mitropolie spre a se sfătui, apoi, mergând la domnitorul Mihail Suțu – „sprijinul Eteriei grecești ce a nenorocit Principatele cu desăvârșire”⁵ –, li s-a spus că oștirea era alcătuită pentru a fi trimisă în Valahia, unde urma să lupte contra lui Tudor Vladimirescu⁶.

Contrar planurilor inițiale, eteriștii conduși de Alexandru Ipsilanti au trecut Prutul la 22 februarie și și-au început „activitatea” în Iași cu omorârea a vreo 80 de turci și cu prădarea caselor negustorilor acestei etnii și ale unor români sau greci bănușiți că ar fi avut bani, precum și cu jefuirea băncii conaționalului lor Andreas Pavli, apoi i-au amenințat pe ieșeni că vor „călca” orașul, fapte pe care mitropolitul Veniamin, boierii și consuli i le-au reproșat conducătorului lor⁷. De asemenea, în vederea sporirii și dotării armatei, eforii mișcării au lipit în tot orașul afișe ce informau că primesc ostași plătiți, pentru a căror înarmare pretindeau ca oricine are arme să le ducă la Mănăstirea Trei Ierarhi și să le ofere contra cost, căci „la dimpotrivă urmare se vor lua cu de-a sila”. Pentru înzestrarea luptătorilor, eteriștii au solicitat și 2.000 de cai, apoi, întâmpinând împotrivirea boierilor și a mitropolitului, s-au dedat fără milă la prădarea hanurilor, a dughenelor și a caselor, sub pretextul căutării de arme și cai, ceea ce i-a determinat pe autohtoni, îngroziți, să-și caute salvarea în Basarabia și în Bucovina⁸.

Despre jefuirea sistematică a țării a scris și contemporanul Manolachi Drăghici că „drumurile se împănau de eteriști, colindând satele după cai, arme și hrană, pe care le strângeau de pe la locuitori, încât nu știau oamenii în țara lor unde s-ar adăposti ca să scape de prădăciuni și de primejdia vieții”⁹, iar Alecu Beldiman preciza, deznădăjduit, că „nu se mai aștepta alta decât un cumplit sfârșit”¹⁰.

În proclamația din 23 februarie către moldoveni, Ipsilanti, făcând aluzie la sprijinul rusesc, lucru cu atât mai credibil cu cât el era general maior în armata rusă și aghiotant al țarului, afirma că o „strașnică putere” stătea pregătită să-i pedepsească pe turci dacă aceștia ar îndrăzni să intre în Principate¹¹, ceea ce a contribuit la susținerea inițială a Eteriei de către autohtoni. Faptul că se răspândise în țară vestea că mișcarea de eliberare a grecilor avea girul protectorilor românilor era

³ Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, vol. II, ediție de Barbu Theodorescu, Editura didactică și pedagogică, București, 1969, p. 328.

⁴ Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei...*, p. LXX.

⁵ Manolachi Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani până în zilele noastre*, tom. II, Tipografia Institutul Albinei, Iași, 1857, p. 59.

⁶ Ilie Corfus, *Însemnări de demult*, Editura Junimea, Iași, 1975, pp. 39, 40.

⁷ V. A. Urechia, *op. cit.*, tom. XIII, pp. 52, 96, 97; Alecu Beldiman, *Eterie sau Jalnicile scene prilejite în Moldavia din răzvrătirile grecilor, prin șeful lor Alesandru Ipsilanti, venit din Rusia la anul 1821*, ediție de Alecu Balica, Tipografia Buciumului român, Iași, 1861, pp. 4-6; Ilie Corfus, *op. cit.*, pp. 33, 34, 37, 38, 39, 306.

⁸ *Ibidem*, pp. 39, 40.

⁹ Manolachi Drăghici, *op. cit.*, tom. II, p. 118.

¹⁰ Alecu Beldiman, *op. cit.*, p. 17.

¹¹ Mai mult, la întâlnirea din 22 februarie dintre Mihai Suțu și Alexandru Ipsilanti, șeful Eteriei i-a spus domnitorului moldovean că în sprijinul acțiunii revoluționare venea o armată rusă de 70.000 de ostași, diverse însemnări și scrieri probând răspândirea în Principat a zvonului că Ipsilanti sosea cu o oaste rusească (C. Bălan, *Domniile fanariote în Țara Românească și Moldova*, în *Istoria românilor*, vol. VI, coord. Paul Cernovodeanu și Nicolae Edroiu, Editura Enciclopedică, București, 2002, p. 500).

confirmat și de Nicolae Rosetti Roznovanu, care îi spunea agentului francez Bois-le-Comte, după 13 ani de la evenimente: „Rușii ne făcuseră să ne înrolăm cu toții în Eterie. Ne ziceau: toate popoarele supuse din Orient vor redobândi libertatea și vor înflori la umbra măririi noastre[...] Un singur sentiment, acela de a frânge jugul nesuferit, însuflețea populațiile creștine supuse sultanului”¹².

Mai mult, consulul rus Pini – pe care un pamflet moldovean din 1821 îl numea „viclenie îmbrăcată în corp și ciurma cea grozavă, ce are sufletul mai negru decât fața”¹³ – a pregătit cu domnitorul Mihail Suțu izbucnirea mișcării, acordându-le protecție chiar și membrilor Eteriei compromiși public față de Turcia. De asemenea, Capodistria, unul dintre principalii consilieri ai țarului în probleme de politică externă și viitor cancelar, a afirmat că Rusia ar putea interveni în favoarea grecilor în caz de „imperioasă necesitate”, lucru pe care ar fi vrut să-l facă prin crearea unui pretext ce ar fi permis intervenția rusă, dacă lipsa de discreție a lui Ipsilanti nu ar fi „stricat toate socotelile” prin anunțarea publică, înainte de vreme, a iminentului ajutor țarist¹⁴.

De altfel și turcii, care numeau Eteria „cârdășie”, percepuseră jocul de culise al rușilor în antrenarea românilor pentru susținerea mișcării „apostaților” eleni, plângându-se de „partea ce avuseseră agenții ruși la revolta grecilor și învinuindu-i cu dinadinsul că ei ar fi fost adevărații autori ai acestei nenorocite afaceri”¹⁵. Că turcii nu se înșelau în privința implicării esențiale a rușilor și că mișcarea avea girul țarului era probat și de o epistolă din primăvara anului 1821, în care împărăteasa Elisabeta a Rusiei îi scria unei cunoscute despre „plecarea prințului Ipsilanti”, a cărei „expediție zăbovea din zi în zi”¹⁶.

Astfel, se înțelege de ce la început, considerându-l pe șeful eterist drept emisar al împăratului rus și al ortodoxiei și crezând, ca și mitropolitul Dionisie al Ungrovlahiei și ca episcopii de Roman, de Buzău și de Argeș, în șansa înnoirii țării, mitropolitul Veniamin i-a binecuvântat persoana, armata și întreprinderea, pentru ca ulterior, convingându-se că avea de-a face cu un insurgent fără nici un sprijin, să fie nevoit să fugă din țară, compromis fiind de „întâia-i purtare neprevăzătoare”¹⁷.

În plus, văzând ezitățile mitropolitului Veniamin în a mai sprijini revolta, căci ea luase forme neașteptate și nedorite, Ipsilanti i-a scris ierarhului în termeni duri, la 26 februarie, prin locotenentul său Gheorghie Balan, cerându-i să officieze un *Tedeum* pentru izbânda Eteriei: „Măine să vii la Biserica Trei Ierarhi, pentru ca să săvârșești serviciile prestabilite, și prea sfinția ta să nu pretextezi așteptând și ordin, pentru că aceasta, vrând sau nevrând vei merge. Iar aceasta după poruncă”¹⁸. Asemenea gest poate oferi încă o explicație a acțiunilor mitropolitului, care, provocând furia eteriștilor prin neprezentare, ar fi putut cauza repercusiuni violente asupra orașului și a țării. Mai mult, generalul rus Ivan Inzov afirma că și domnitorul Mihail Suțu i-ar fi cerut ierarhului, tot la 26 februarie, să officieze duminică, 27 februarie, sfințirea steagurilor și a trupelor eteriste, astfel încât în acea zi solemnă, Veniamin, supunându-se, a binecuvântat drapelele albastre cu textul „mă ridic din cenușă” și „a citit rugăciune asupra sabiei lui Ipsilanti și l-a încins cu ea, zicându-i «că să-l învrednicească Dumnezeu să fie împărat grecilor»”¹⁹.

¹² Ioan C. Filitti, *Frământările politice și sociale în române de la 1821 Principatele la 1828*, Editura „Cartea românească”, București, 1932, pp. 41, 42.

¹³ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, supl. I, vol. IV (infra *Hurmuzaki*, supl. I, vol. IV), coord. D. A. Sturdza, D. C. Sturdza, Octavian Lugoșianu, București, 1891, p. 5.

¹⁴ Keith Hitchins, *România 1774-1866*, Editura Humanitas, București, 1998, pp. 185, 186; V. A. Urechia, *op. cit.*, tom. XIII, pp. 9, 96, 97.

¹⁵ A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ediția a III-a (de I. Vlădescu), vol. X, Editura Cartea Românească, București, 1930, p. 42.

¹⁶ Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, vol. VIII, București, 1938, p. 261.

¹⁷ Idem, *Istoria literaturii...*, p. 328.

¹⁸ Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei...*, p. 105.

¹⁹ Ioan Mitican, *Întâmplări din Principatele Române frământate de revoluția eteristă*, în „Ziarul Lumina” din 5 martie 2008; Constantin Erbiceanu, *Un manuscript românesc. Istoriile bisericești și politicești din anii de la Christos 1701*

De asemenea, mitropolitul a oferit Eteriei, la 28 februarie, un soldat înarmat pe cheltuiala sa, iar la 10 martie, și 10.000 de lei și patru „telegari”, aceste ajutoare – nesemnificative în comparație cu suma de 3 milioane de lei ce a fost strânsă în Iași în doar câteva zile sau cu cea de 600.000 de lei provenită din prădarea bancherului grec Andreas Pavli²⁰, mai ales dacă se ține cont de importanța și de bogăția instituției conduse de Veniamin – având, probabil, rolul de a liniști spiritele agitate ale răzvrătiților, care ar fi putut recurge la silnicii pentru a obține avantaje materiale cu mult mai mari.

Totuși, în pamfletul intitulat *Strigarea norodului Moldaviei către boierii pribegiți și către mitropolitul*, compus de Ionică Tăutu la Suceava, în martie 1821, autorul, „fără să admită că veleități onorabile au putut face pe mitropolit și pe unii boieri să spere că din conclucrarea cu Eteria ar putea să iasă binele patriei”, le reproșă că nu s-au arătat „slugi credincioase preaputernicei Porți” și că „acest pas îndrăzneț, în pământul nostru a lăsat urme sângerate”. Șefului bisericii, Ionică Tăutul îi imputa și gesturile săvârșite în prealabil în sprijinul revoluționarilor, acuzându-l că „a umblat pe ulițe sfătuind norodul” să sprijine mișcarea grecilor și că a „blagoslovit” armele insurgenților pentru „a vărsa sângele otomanilor”²¹.

Reproșurilor făcute atunci sau mai târziu ierarhului în legătură cu susținerea inițială a mișcării le răspundea vornicul Alecu Beldiman, în lucrarea consacrată de el revoltei grecilor. Subliniind aportul domnitorului Mihail Suțu, care a mers până la punerea resurselor țării și a averii personale la dispoziția Eteriei, contemporanul evenimentelor întreba retoric: „Spune-mi ce putea să facă întru așa întâmplări/ Ar fi putut, dimpotrivă, să facă alte urmări?” și „Domnia fiind în scaun, cine ar fi îndrăznit/ Un cuvânt măcar să zică, că s-ar fi primejdut”²².

Rolul de căpetenie al domnitorului fanariot în angrenarea țării pentru sprijinirea Eteriei a fost reliefat și de Manolachi Drăghici, care aprecia că „această unire a lui cu șefii insurgenților greci asupra Turciei [...] a fost pentru suferința Moldovei”, căci „dacă s-ar fi împotrivit voinții lor de a expoza Principatele în fruntea răscoalei, precum a urmat Alexandru Voievod Suțul la București, țările acestea rămâneau necălcate de turci, neprădate de dâșii și nezdruncinate așa de mult prin bejenia urmată”²³. La fel, într-o scrisoare din 20 martie 1821 adresată contelui Capodistria, boierii moldoveni refugiați la Sculeni se plâneau de faptul că domnitorul, „profitase de o autoritate abuzivă pentru a incita locuitorii Principatului la spiritul contagios al insurecției, cu scopul de a-i înrola”, precum și de influența lui de precipitare a patriei „într-un abis de mizerie, ce-i obligase să-și abandoneze căminele”²⁴.

În contextul politic prezentat, acțiunea mitropolitului Veniamin Costachi de sprijinire inițială a mișcării de eliberare a grecilor – prin care ierarhul patriot a sperat să obțină eliberarea românilor de sub apăsătoarea suzeranitate turcească – a reprezentat un gest explicabil, care, deși i-a adus în plan personal multă durere și un exil de doi ani, a avut și consecința benefică de înlocuire a domnitorilor fanarioți cu domnitori pământeni, marcând începutul renașterii naționale.

BIBLIOGRAPHY

Bălan, C., *Domniile fanariote în Țara Românească și Moldova*, în *Istoria românilor*, vol VI, coord. Paul Cernovodeanu și Nicolae Edroiu, Editura Enciclopedică, București, 2002.

până în zilele noastre, de mine mult păcătosul Andronic. În sfânta Monastire a Neamțului, anul 1856, în „Biserica Ortodoxă Română”, an. XVII, 1894, p. 808.

²⁰ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. X, coord. Nicolae Iorga, București, 1897, pp. 110-112, 115; Theodor Codrescu, *Uricarul*, vol. VIII, Tipografia Buciumului Român, Iași, 1886, p. 378; Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei...*, pp. 105, 106.

²¹ Ionică Tăutul, *Scieri social-politice*, ediție de Emil Vîrtosu, Editura științifică, București, 1974, pp. 89, 90; Ioan C. Filitti, *op. cit.*, pp. 105-107.

²² Alecu Beldiman, *op. cit.*, pp. 17, 19.

²³ Manolachi Drăghici, *op. cit.*, tom. II, p. 110.

²⁴ Hurmuzaki, supl. I, vol. IV, p. 2.

- Beldiman, Alecu, *Eterie sau Jalnicile scene prilejite în Moldavia din resvrătirile grecilor, prin șeful lor Alesandru Ipsilanti, venit din Rusia la anul 1821*, ediție de Alecu Balica, Tipografia Buciumului român, Iași, 1861.
- Codrescu, Theodor, *Uricarul*, vol. VIII, Tipografia Buciumului Român, Iași, 1886.
- Corfus, Ilie, *Însemnări de demult*, Editura Junimea, Iași, 1975.
- Drăghici, Manolachi, *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani până în zilele noastre*, tom. II, Tipografia Institutul Albinei, Iași, 1857.
- Eliade, Pompiliu, *Influența franceză asupra spiritului public în România*, ediție de Alexandru Duțu, Editura Univers, București, 1982.
- Erbiceanu, Constantin, *Bărbați culți greci și români și profesorii din Academii de Iași și București, din epoca așa zisă fanariotă (1650-1821)*, în „Memoriile Secțiunii Istorice”, tom. XXVII, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1905.
- Idem, *Despre viața și activitatea mitropolitului Veniamin Costache ca mitropolit al Moldovei*, Imprimeria statului, București, 1888.
- Idem, *Istoria Mitropoliei Moldaviei și Sucevei și a Catedralei mitropolitane din Iași*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1888.
- Idem, *Un manuscript românesc. Istoriile bisericești și politicești din anii de la Christos 1701 până în zilele noastre, de mine mult păcătosul Andronic. În sfânta Monastire a Neamțului, anul 1856*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an. XVII, 1894, pp. 802-823.
- Filitti, Ioan C., *Frământările politice și sociale în Principatele române de la 1821 la 1828*, Editura „Cartea românească”, București, 1932.
- Hitchins, Keith, *România 1774-1866*, Editura Humanitas, București, 1998.
- Hurmuzaki, Eudoxiu, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. X, coord. Nicolae Iorga, București, 1897; supl. I, vol. IV, coord. D. A. Sturdza, D. C. Sturdza, Octavian Lugoșianu, București, 1891.
- Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, vol. II, ediție de Barbu Theodorescu, Editura didactică și pedagogică, București, 1969.
- Idem, *Istoria românilor*, vol. VIII, București, 1938.
- Mitican, Ioan, *Întâmplări din Principatele Române frământate de revoluția eteristă*, în „Ziarul Lumina” din 5 martie 2008.
- Tăutul, Ionică, *Scrieri social-politice*, ediție de Emil Vîrtosu, Editura științifică, București, 1974.
- Urechia, V. A., *Istoria românilor*, tom. XIII, Tipografia și fonderia de litere Thoma Basilescu, București, 1901.
- Xenopol, A. D., *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ediția a III-a (de I. Vlădescu), vol. X, Editura Cartea Românească, București, 1930.